

Hållbar utveckling i en Grön Flagg förskola

– En studie om pedagogernas förhållningssätt och barns delaktighet och inflytande i arbetet för hållbar utveckling

Camilla Karlsson

Kristin Karlsson

Examensarbete 15 hp
Förskolläraryrket
Institutionen för individ och samhälle
Vårterminen 2016

Arbetets art: Examensarbete 15 hp, Förskolläraryrket

Titel: Hållbar utveckling i en Grön Flagg förskola- En studie om pedagogernas förhållningssätt och barns delaktighet och inflytande i arbetet för hållbar utveckling

Engelsk titel: A study of teachers' attitudes and childrens' participation and influence in the work for sustainable development

Sidantal: 24

Författare: Camilla Karlsson och Kristin Karlsson

Examinator: Göran Lassbo

Datum: Juni 2016

Sammanfattning

Bakgrund:

Bakgrunden till studien grundas i ett intresse för hållbar utveckling och vilket förhållningssätt vi som blivande förskollärare bör ha för att kunna påverka och bidra till ett fortsatt lärande för hållbar utveckling i barnens vuxna liv.

Syfte:

Studiens syfte är att undersöka hur pedagoger agerar i arbetet utifrån barns delaktighet och inflytande i en Grön Flagg förskola. Studien syftar även till att undersöka hur pedagogernas förhållningssätt påverkar barnen i arbetet för hållbar utveckling.

Metod:

Studien bygger på kvalitativa metoder där observationer har gjorts på alla pedagoger och en fokusgruppsintervju har genomförts med tre pedagoger.

Resultat:

Resultatet av studien synliggör att pedagogernas förhållningssätt har betydelse för hur barn ges delaktighet och inflytande i arbetet för hållbar utveckling. Resultatet visar också att pedagogerna är engagerade i att arbetet bedrivs på ett lustfyllt sätt för att ge barnen möjlighet till ett lärande på längre sikt. Det framkommer en skillnad på hur barnen ges delaktighet och inflytande.

Innehåll

Inledning.....	1
Syfte	1
Frågeställningar	1
Forskningsöversikt	2
Vad är hållbar utveckling?	2
Hållbar utveckling i förskolan.....	2
Grön Flagg.....	4
Pedagogernas roll i arbetet med hållbar utveckling	5
Barnsyn och förhållningssätt.....	6
Delaktighet och inflytande	8
Vad säger styrdokumentet?	8
Metod	9
Observation som metod.....	10
Fokusgrupp som metod	13
Urval.....	11
Genomförande	11
Etiska forskningsaspekter.....	15
Analys.....	15
Validitet och reliabilitet.....	15
Resultat.....	16
Begreppens betydelse för barns förståelse	16
Effekter av pedagogens förhållningssätt	18
Delaktighet och inflytande	19
Pedagogernas strävan mot gemensamma mål.....	17
Diskussion	18
Vidare forskning.....	25
Referenser.....	26
Bilaga 1 Missivbrev	
Bilaga 2 Intervjufrågor	

Inledning

Världen vi lever i idag står inför många och krävande utmaningar vilket innebär att vi människor, stora som små måste bli mer medvetna om vilka konsekvenser våra handlingar får för bland annat miljön. Hållbar utveckling har blivit ett område som allt fler förskolor vill arbeta med och det finns specifika förskolor som arbetar aktivt inom detta område. Dessa förskolor har fått en så kallad Grön Flagg certifiering och har som ansvar att utgå från barnens idéer och nyfikenhet i planeringen av sin verksamhet (Håll Sverige rent, 2016).

Barns delaktighet och inflytande är något som har varit en central del i många av våra kurser på förskolläroprogrammet. En annan i utbildningen viktig utgångspunkt har också varit förskollärares förhållningssätt. Vi vill mot bakgrund av detta fördjupa oss i hur pedagogernas förhållningssätt påverkar barnen till att få delaktighet och inflytande i arbetet för hållbar utveckling i förskolan. Förskolans pedagoger ansvarar för att utifrån de styrdokument som finns bidra till att barnen utvecklar ny kunskap och läroplanen för förskolan beskriver att arbetet ska vara utformat för att hjälpa barnen förstå hur deras handlingar i vardagslivet påverkar miljön i både nutid och i framtid (Skolverket, 2011).

Pramling Samuelsson & Sheridan (1999) menar att den kunskap som barnen tillägnat sig tidigt i livet är föränderlig och i ständig utveckling, och följderna av detta blir att när barnet växer upp kommer hon eller han att använda sina tidigt tillägnade kunskaper även i andra sammanhang och på olika sätt. Vi ser det därför som viktigt att barn ges möjlighet att utveckla förståelse för vad hållbar utveckling innebär redan i förskolan för att kunna använda kunskapen i olika kontexter. Då tror vi att medvetenheten även i vuxen ålder ökar och att de därigenom utvecklar förmåga till aktiva val, med andra ord påverkar framtiden och gör världen mer hållbar. Under vår utbildning har vi kommit i kontakt med förskolor som säger sig aktivt arbeta med detta, och som har certifierat sig som Grön Flagg förskolor. Vi vill i detta arbete fördjupa oss i hur arbetet med hållbar utveckling i förskolan fungerar i praktiken. Vi är också intresserade av hur vi som blivande förskollärare kan ge barn delaktighet och inflytande genom vårt förhållningssätt utifrån perspektivet hållbar utveckling och hur detta kan komma att påverka barnen.

Syfte

Studiens syfte är att undersöka hur pedagoger agerar i arbetet utifrån barns delaktighet och inflytande i en Grön Flagg förskola. Studien syftar även till att undersöka hur pedagogernas förhållningssätt påverkar barnen i arbetet för hållbar utveckling.

Frågeställningar

Utifrån vårt syfte har vi ställt oss följande frågor:

- På vilket sätt arbetar pedagogerna med barnen för hållbar utveckling på en Grön Flagg förskola?
- Hur arbetar pedagogerna för att ge barnen delaktighet och inflytande i arbetet för hållbar utveckling?

Forskningsöversikt

I följande avsnitt kommer vi att redogöra för vad den tidigare forskningen visar inom det valda området hållbar utveckling. Vi har valt att fördjupa oss inom sex områden: hållbar utveckling, Grön Flagg, pedagogens roll, barnsyn och förhållningssätt, inflytande och delaktighet och till sist vad som står skrivet i styrdokumentet. Själva begreppet hållbar utveckling och hållbar utveckling i förskolan samt innebörden av en Grön Flagg förskola kommer att definieras och förklaras. Vi kommer därefter att beskriva pedagogens roll i arbetet med hållbar utveckling och sedan avsluta med vad som står skrivet i styrdokumentet.

Vad är hållbar utveckling?

Hållbar utveckling blev ett känt begrepp när FN under 1980-talet tillsatte Brundtlandskommisionen. Det var också den som definierade hållbar utveckling som “en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter till att tillfredsställa sina behov” (Kommittén för utbildning för hållbar utveckling, 2004 s. 10). Björklund (2014) menar att om man vill förstå vad begreppet hållbar utveckling innebär och hur vi ska arbeta för den behövs det mer kunskap än en enda definition och man måste vrida och vända på det för att kunna skapa en uppfattning om vad det är. Det finns olika varianter på hur begreppet hållbar utveckling delas upp och i Sverige talar man om tre olika dimensioner: den ekonomiska dimensionen, den ekologiska dimensionen och den sociala dimensionen som alla måste smälta samman för att begreppet hållbar utveckling kan skapas (Björklund, 2014).

Björneloo (2008) beskriver att begreppet hållbar utveckling handlar om ansvar och solidaritet mellan kvinnor och män men även mellan nationer, folkgrupper och generationer. Vidare påpekar hon att en utgångspunkt i begreppet är en helhetssyn på människors och samhällets behov, förutsättningar och problem. Björneloo (2007) skriver i sin avhandling att de bärande principerna är att ekonomiska, miljömässiga och sociala förhållanden måste bilda en helhet, dem ger varandra förutsättningar och stöd. Enligt Lakén (2009) handlar hållbar utveckling om ett långt tidsperspektiv och ett globalt fokus, man har i sikte en långsiktig hållbar framtid som engagerar alla människor. Vidare menar hon att det handlar om hur vi ska bli medskapare av goda värden. Sandell, Öhman och Östman (2003) beskriver att hållbar utveckling är ett brett förhållningssätt där det finns både svårigheter och möjligheter. De menar att det finns en risk att den hållbara utvecklingens krav genomsyra hela samhällets utveckling och att det slår tillbaka på så sätt att även om alla håller med så händer det inte så mycket i praktiken, något som alla ska vara ansvariga för och som berör alla riskerar att inte bli något alls då ingen känner något särskilt ansvar.

Hållbar utveckling i förskolan

I rapporten “The contribution of early childhood education to a sustainable society” sammanfattar Pramling Samuelsson och Kaga (2008) en workshop där syftet för deltagarna har varit att diskutera utbildning för hållbar utveckling med inriktning på det yngre barnen. I en diskussion framkom det att det fanns en stark enighet om att utbildning för hållbar utveckling bör börja redan tidigt i livet och att det är redan som litet barn man utvecklar grundläggande värderingar, attityder, färdigheter, beteenden och vanor som kan bli varaktiga. Under diskussionerna framkom det också att det handlar om att lägga en sund intellektuell, psykologisk, emotionell, social och fysisk grund för utveckling och livslångt

lärande och det har en potential för att främja värderingar, attityder, färdigheter och beteenden som gynnar en hållbar utveckling till exempel vettig användning av resurserna, kulturell mångfald, jämställdhet och demokrati. Enligt Doverborg, Pramling och Pramling Samuelsson (2013) är inte alla överens om att lärandet för hållbar utveckling har med barnen i förskolan att göra. De själva anser att det är av mycket stor vikt att man tidigt introducerar barn för vad hållbar utveckling innebär då det har att göra med barnens egen framtid.

Lakén (2009) menar att det är redan i förskolan som de grundläggande värdena läggs för goda vanor och handlingskompetens till att möta framtiden. Hon beskriver att det finns tre faktorer som påverkar vår handlingskompetens: kunskap, motivation och möjligheter. Kunskaper på förskolan kan handla om källsortering och om naturen, motivation kan handla om den inre drivkraften som gör att jag vill och ser möjligheter och möjligheterna kan till exempel vara att byta till enbart ekologiska varor, handlingskompetens handlar om att vilja, att veta och att kunna (Lakén, 2009). Enligt Björklund (2014) handlar arbetet med hållbar utveckling i förskolan inte bara om vara ute i och studera naturen utan också om att lägga till ett lärande kring den relation som finns mellan människa och miljö. Det är först då som arbetet med hållbar utveckling börjar och hon beskriver att det handlar om att ta ett ställningstagande, det är inte barnens uppgift att framöver börja tänka i termer av hållbar utveckling utan det är förskolan som är med och sätter igång barnens tankar om vårt förhållande till miljön och hur vi tillsammans kan skapa ett hållbart samhälle. Ärleman-Hagsér (2013) skriver i sin avhandling att lärande för hållbar utveckling betyder att barn kommunicerar och aktivt handlar i relation till hållbarhets frågor. Hon menar också att respekt för olikheter, jämställdhet och rättvisa är aspekter i hållbarhetsarbetet i förskolan.

Pilar Martínez Agut, Angeles Ull och Pilar Anznar Minguet (2014) beskriver att samhället är byggt med olika system och organisationer och de menar att förskolan är en av dessa. Vidare skriver de att här får barnen tillgång till olika medel för att påverka den hållbara utvecklingen. De fortsätter med att beskriva att i takt med att barnen bygger upp sin personliga identitet i bland annat förskolan så kommer de på sikt att uppfatta sig själva som en del av samhället. Det är nödvändigt att forma verksamheten i förskolan så att barnen får en förståelse för vilka medel som kan användas för att påverka den hållbara utvecklingen och författarna menar att en viktig utgångspunkt är att få in kunskap om hållbar utveckling i lärarutbildningen för att sedan föra vidare detta till barnen.

Ärleman-Hagsér (2013) har i sin avhandling analyserat och sammanställt fyra artiklar. I sammanställningen av dessa utgår hon från ett pedagogiskt perspektiv som delar in kunskapsinnehållet i tre teman: *Barnet som individ*, ett barn som har rätt att uttrycka sin mening och att påverka, rätt till personlig utveckling, hälsa och välmående. *Barns relationer till andra*, barnet ska utveckla social kompetens, träna sin empatiförmåga, lära sig att lösa meningsskillnader, uppföra sig enligt de regler som råder för tillfället och att ta ansvar för sig själv, andra och miljön. *Barns relationer till ting i sin omvärld och barns relation till naturen*, ett deltagande barn som blir synligt i relation till saker i sin omvärld och till att ta ansvar för sin närmiljö. Hon menar att det finns en tydlig föreställning om de positiva effekter som barns kontakt med naturen har för deras framtida hälsa och miljömedvetenhet. Hon poängterar också att det finns en ökad ömsesidig förståelse av att barn genom vistelse i naturen ska utveckla en ökad kunskap om naturen och känna ett välbefinnande. Naturkontakten anses även utveckla en lust till att fortsättningsvis vilja vara i naturen och ses även som en benägenhet till att utveckla ett miljöengagemang inför framtiden.

Enligt Björneloo (2008) bör det finnas en mångfald av pedagogiska metoder för att skapa hållbar utveckling och att den pedagogik som finns bör grunda sig på kunskaper om hur människor lär sig. Vidare menar hon att de frågor som tas upp i förskolan kan bearbetas från dåtid till framtid och från det ortsbestämnda till det globala eller tvärtom. Hon anser också att för att kunna genomföra ständiga förbättringar av pedagogik och organisation behöver arbetssätten präglas av en värdering av vilka effekter de val man gör av innehåll, pedagogiska metoder och organisationsformer får för barnens utveckling. Björklund (2014) belyser att förskolan har ett miljöansvar och om förskolan ska arbeta med lärande för hållbar utveckling med barnen behöver det vara en ambition som hela förskolan har, hon anser att det inte går att diskutera miljöfrågor, hållbar utveckling eller att finna nya vägar om inte förskolans ledning och pedagoger är av samma uppfattning. Björklund poängterar att ambitionen att arbeta för hållbar utveckling inte nödvändigtvis behöver komma uppifrån, från kommun eller ledning istället kan det vara bra om intresset kommer från någon av pedagogerna som sedan kan sprida sitt intresse vidare. Att skapa ett förändringsarbete på förskolan behöver inte börja storslaget utan kan börja med små förändringar som att plantera växter som i sin tur sprider ringar på vattnet och som sedan försiktigt kan skapa sig ett fäste i övrig organisation (Björklund, 2014).

Lakén (2009) beskriver att det finns sex byggstenar som är grundläggande när det kommer till lärande för hållbar utveckling i förskolan. Dessa byggstenar är: *Livslångt lärande* som innebär ett ständigt lärande som sker både i och utanför förskolan, våra egna erfarenheter är också viktiga att framföra och att någon lyssnar på de funderingar man har. *Barnet i centrum* som syftar till att i samspel med andra skapa sin egen kunskap, man ska utgå från barnets frågor, erfarenheter och förkunskaper. *Helhetssyn* är viktigt att ha eftersom hållbar utveckling berör ekologiska, sociala och ekonomiska aspekter, det blir viktigt för förskolan att koppla ihop alla delar för att se en helhet och det är viktigt att se till både dåtid och nutid och framtid samt lokala och globala aspekter. *Demokratiska arbetsformer* bygger på att alla ska vara delaktiga i både sociala och formella kontexter, man kan se leken som en demokratisk förutsättning. *Reflektion* betyder att man genom dokumentation och att inta ett kritiskt förhållningssätt ges förutsättningar till att vidga våra kunskaper, det är först när vi reflekterar som erfarenhet blir till kunskap. Med *Olika perspektiv* kan det förstås som att man kan se allt utifrån olika perspektiv till exempel miljömässigt eller historisk, en strävan om att ge olika perspektiv på saker och ting och att man tar ställning.

Enligt Ärleman-Hagsér (2012) har lärande för hållbar utveckling och strävan efter ett bättre samhälle sin grund i de värden som på redan 1800-talets mitt varit barnträdgårdens, barnkrubbans och nu förskolans underlag. Hon beskriver hur natur och miljö, sociala frågor, samhälle samt rättvisefrågor är kunskapsområden som har setts som givna. I Ärleman-Hagsér (2012) studie har syftet varit att beskriva hur lärande för hållbar utveckling i förskolan kan förstås utifrån olika kunskapsinnehåll samt att analysera hur delaktighet och aktörsskap synliggörs hos förskolebarn. Hennes studie visar att barnens röster och handlingar ges varierande utrymme i de kunskapsinnehåll som berör de individuella barnets lärande och utveckling. Studien visar också att det kunskapsinnehåll som innefattar bland annat kulturellmångfald, jämställdhet eller skapandet av en nära relation till naturen är sådana kunskapsinnehåll där barnens kompetenser inte efterfrågas.

Grön Flagg

Grön Flagg har funnits i Sverige sedan år 1996 och det är ett verktyg som ger förutsättningar att på ett roligt och aktivt sätt arbeta för hållbar utveckling i förskola och skola.

Genom att använda sig av verktyget Grön Flagg blir arbetet för hållbar utveckling en del i den dagliga verksamheten med utgångspunkt i läroplanen (Håll Sverige rent, 2016). På Håll Sverige rents hemsida kan man läsa i en guide till Grön Flagg förskola om hur förskolan ska gå tillväga för att ansluta sig till verktyget Där står det att förskolan måste ta fram en handlingsplan som beskriver vilka områden inom hållbar utveckling förskolan vill utvecklas inom och vilket tema eller teman som de vill arbeta med. I beskrivningen ska det också framgå hur förskolan tänkt att organisera arbetet och hur de kopplar det till läroplanen samt hur det kommuniceras och synliggörs Den här handlingsplanen är sedan grunden för arbetet med Grön Flagg. I guiden kan man också läsa om Grön Flagg-råd som är en viktig del för att fortsätta arbetet. I rådet ska det helst finnas med pedagoger från varje avdelning men även förskolechef och föräldrar är välkomna att delta, även barn ska vara delaktiga även om det inte sker i samma råd som pedagogerna så ska det finnas möjlighet för barnen att uttrycka sin åsikt i ett så kallat "barnråd".

När förskolan har valt utvecklingsområden är det dags att koppla dessa till de teman som finns att välja bland: *livsstil och hälsa, närmiljö, vattenresurser, klimat och energi, konsumtion och kretslopp* (Håll Sverige rent, 2016). I arbetet med Grön Flagg ska barnens intressen och tankar följas och pedagogerna ska agera som medupptäckare, de ska även fokusera på lärprocessen och samverka med närsamhället (Håll Sverige rent, 2016). Dokumentation är något som är betydelsefullt i arbetet med Grön Flagg och i guiden kan man läsa om vikten i att dokumentera kontinuerligt Det beror dels på att förskolan ska kunna reflektera över vad det är de har arbetat med och dels för att kunna rapportera in till Håll Sverige rent som granskar rapporten om det arbete som är gjort på förskolan. När rapporten är granskad och godkänd av Håll Sverige rent får förskolan sin flagga som sedan kan hissas, men för att få behålla sin flagga krävs det ett fortsatt arbete för en hållbar utveckling och en rapport ska skickas in varje år för granskning så att arbetet kan fortsätta (Håll Sverige rent, 2016).

Pedagogernas roll i arbetet med hållbar utveckling

Att lära är en process och genom att barnen upplever variation i samspelet med sin omgivning så anser Pramling Samuelsson och Sheridan (1999) att de på detta sätt erövrar ny kunskap. Detta är något som Doverborg, Pramling och Pramling Samuelsson (2013) också menar då de beskriver att stöttning och utmaning från pedagogernas sida kan bidra till barnens lärande inom såväl hållbar utveckling som andra kunskapsområden. Björneloo (2008) lyfter fram att kunskapen om vad hållbar utveckling är behöver växa fram hos både lärare och elever. Vidare menar hon att pedagogen bör hitta sin egen relation till hållbar utveckling för att sedan skapa sina egna frågor runt ämnet och genom dessa frågor kan pedagogen väcka en nyfikenhet hos barnen till att hitta lösningar på olika problem. Doverborg, Pramling och Pramling Samuelsson (2013) belyser vikten av att ställa kritiska frågor, lära sig förklara och lära sig se en positiv hållbar framtid som olika aspekter som en lärare alltid kan ha med sig i sin undervisning.

Säljö (2000) menar att möjligheterna för ett lärande ligger i vilka erfarenheter en människa gör i en situation och vilka tolkningar och handlingar man tar med sig till andra sammanhang (Björneloo, 2008). Björneloo (2008) påpekar att det handlar om att vara delaktig i lärandesituationer för att sedan ta med sig de nya kunskaperna och kunna bruka de i framtida situationer. Vidare menar hon att det finns en stor fördel med att byta miljö för lärande, att till exempel vara utomhus skapar en möjlighet för barnen att få använda sina sinnen och här kan pedagogen uppmuntra barnens nyfikenhet genom att ställa varierande frågor till barnen om vad de hittar, ser eller upplever. Årlemalm-Hagsér (2013) skriver att barn ska få möjligheten att tillsammans med vuxna utmana och arbeta för att förändra ohållbart tänkande.

Genom att pedagogen har ett öppet förhållningssätt till förändring och utveckling så bidrar det till att göra de vardagliga situationerna till reflekterande erfarenheter för barnen, det handlar om att innehållet i lärandeobjektet får en betydelse för barnen (Björneloo, 2008). Lakén (2009) anser att det är viktigt för en pedagog att kunna avvika från en redan planerad aktivitet när det behövs för att ge barnen möjligheten att fullfölja sina upptäckter. Vidare beskriver hon att när barnen får upptäcka och undersöka på sitt sätt kommer barnen att lära sig massor och dessutom komma ihåg vad de har lärt sig, hur barn lär sig handlar inte bara om vad utan också om hur.

För att barnen ska nå de mål som finns i förskolans läroplan så krävs det att pedagogerna deltar i kommunikation och interaktion med barnen, att dela erfarenheter har visat sig vara viktiga för barnens lärande (Björneloo, 2008). Detta beskriver även Doverborg, Pramling & Pramling Samuelsson (2013), då de menar att det är viktigt att en pedagog inte bara är en lyssnare utan att pedagogen går in i samspel och interagerar med barnen för att utmana de i riktning mot de mål som finns i förskolans läroplan. Vidare menar de att en undervisning i förskolan bygger på att både barn och pedagoger om vartannat tar rollen som lyssnare och initiativtagare, genom detta så bidrar både barn och pedagoger till den kommunikation och det samspel som utvecklas. Ärlemalm-Hagsér (2012) anser dock att det är pedagogernas välvilja som styr och organiserar de tillfällen där barnen får framföra sina åsikter och utöva sitt inflytande på verksamheten.

Barnsyn och förhållningssätt

Johansson (2003) beskriver pedagogik som mötet mellan olika livsvärldar och här menar hon att pedagogernas barnsyn är viktig för att försöka närma sig barnets livsvärld och perspektiv. Dock menar hon att pedagogernas möjlighet till att förstå barns intentioner och perspektiv är begränsad. För att tolka barns handlingar så krävs det att se hela situationen där vi själva och andra barn ingår (Johansson, 2003). Bjervås (2003) skriver att det som är avgörande för den pedagogiska situationen i förskolan är hur den enskilda pedagogen och arbetslaget tillsammans i ord och handling utformar sin barnsyn. Johansson (2003) beskriver i sin text begreppet barnsyn, som innebär hur vuxna *uppfattar, bemöter och förhåller* sig till barnet som person.

Bjervås (2003) påpekar att barnsyn inte endast formuleras i ord utan framträder i mer eller mindre medvetna handlingar från pedagogens sida. Hon betonar därför vikten av att varje pedagog i förskolan reflekterar över sin egen barnsyn och hur den visas i praktiken. Barnsynen som pedagogerna har påverkar hur pedagogerna i första hand ser till barnets behov eller barnets kompetens och förmågor (Bjervås, 2003). Vidare menar hon att detta kan leda till att pedagogerna fokuserar mer på vad barnen inte kan än vad de kan. Detta beskriver hon kan leda till att pedagogerna har antingen positiva eller negativa förväntningar på barnet och till följd av detta så skapas ett sammanhang som antingen tar till vara på eller begränsar de kvalitéer och potentialer som pedagogen ger till barnet. Den pedagogiska praktiken inom förskolan påverkas av utvecklingspsykologin då den styr över hur vi förstår och tolkar barnet (Dahlberg & Lenz Taguchi, 2015). Vidare beskriver de att även arbetssättet och innehållet i förskolans verksamhet har sin startpunkt inom psykologin. De menar att det finns olika typer av barnsyn, *barnet som natur, barnet som kultur- och kunskapsåterskapare* och *barnet som kultur- och kunskapsskapande* och denna barnsyn påverkar pedagogens förhållningssätt gentemot mot barnet.

Barnet som natur menar Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) är ett sätt att förstå, tolka och se på barn, denna barnsyn finns representerad i förskolans historia. De beskriver att i uppbyggnaden av barnet som natur så finns allting naturligt nedlagt i barnet och med detta menar de att allt finns i barnet och barnet måste ges frihet till att kunna utvecklas och uttrycka sig.

Vidare skriver de om Frøbels tanke som var att barnet uttrycker sitt innersta i den fria leken och denna tanke har genomsyrat förskolans verksamhet, utifrån denna tanke så har det funnits en tradition i förskolan som värnar om den fria leken. De påpekar att på grund av detta synsätt så har själva läroprocessen blivit borttryckt och inte lika viktig som den fria leken och skapandet. I den fria leken och i det fria skapandet finns ett synsätt som menar att inget kan bli fel. Dalhberg och Lenz Taguchi (2015) beskriver att pedagogen som möter ett barn som natur blir relativt tillbakadragen, pedagogen kanske ger barnet beröm för slutprodukten eller tröstar barnet som "inte lyckats" med att få sin figur i lera att stå upp. Pedagogen har beslutat sig för att se situationen som avslutad och inte som en läroprocess som kan fortsätta att utveckla barnets kompetenser och förmågor. De beskriver att i denna situation förblir barnens kompetenser osynliga och barnet ges ingen chans av pedagogen till vidare utmaning för sin fortsatta utveckling.

En annan barnsyn som Dahlberg och Lenz Taguchi (2015.) lyfter fram är barnet som *kultur- och kunskapsåterskapare*. De beskriver barnet och pedagogens olika roller i samhället och lyfter fram vikten av att människan överför kunskap till varandra, om människan inte överför kunskap till varandra så skulle vi leva i ett samhälle där ingen utveckling sker. Vidare menar författarna att pedagogens förhållningssätt mot barnen går ut på att redogöra och tala om kunskap med en förväntning på att barnet ska ta emot den nya kunskapen på ett aktivt sätt. Med ett aktivt sätt menar författarna att förväntningarna från pedagogens sida är att barnet ska lära sig den nya kunskapen utantill och upprepa den vid kommande kunskapskontroller, barnet har då en förväntning på sig att föra tillbaka kunskapen till pedagogen i en nästan identisk form. Dalberg och Lenz Taguchi (2015) beskriver att detta synsätt på barn har lyst igenom vid många samlingar i förskolan, barn har en förväntning på sig att kunna återge den kunskap pedagogen delat med sig av vid samlingsstunden. Vidare menar de att ofta utgår pedagogerna ifrån vad de anser att barnen behöver för kunskap inom ett visst område utan att be barnen om barnens tankar och funderingar kring ämnet. När pedagogerna utgår från ett vuxenperspektiv i skapandet av en aktivitet så menar författarna att det lätt blir en undervisande lärarroll och barnen får inget utrymme att använda sina förmågor då aktiviteten är redan färdig planerad. Dessa barn möts av en pedagog i förskolan som själva visar hur figuren i lera ska kunna stå upp, allt för att uppgiften ska lösas av barnen mot de förutbestämda mål som finns och inom en viss tidsram så att allt i planeringen hinns med. Vidare påpekar de att detta inte är en lärandesituation som lockar och utmanar barnets egna förmågor och tankar då den kompetens som framhåller sig här är att tänka och handla likadant som pedagogen, att handla utefter en färdig mall.

Den tredje barnsynen som Dalhberg och Lenz Taguchi (2015) delar med sig av är det *kultur- och kunskapsskapande barnet*. Barnet i denna barnsyn beskrivs som ett barn som inte bara kan återskapa kunskap utan även är delaktig i skapandet av ny kunskap. Pedagogen ger barnet lång tid på sig att fundera och ställer frågor till barnet som kan leda till att barnet hittar en lösning på ett visst problem och på detta sätt tillägnar sig barnet ny kunskap. I denna barnsyn beskrivs barnet som nyfiskt, kreativt och som en människa som har lust att lära samt är aktivt involverat i olika samspelssituationer med sina medmänniskor, här beskriver författarna barnet som det kompetenta barnet. Dalhberg och Lenz Taguchi (2015) skriver att förhållningssättet barnet möter från pedagogen i förskolan är en pedagog som är medforskande och som aktivt går in i läroprocessen med en stor respekt för barnets egen förmåga att ta ansvar för skapandet av sin egen kunskap. I situationen med figuren i lera så nöjer sig inte pedagogen med att figuren ligger ned men visar inte heller barnet hur barnet ska göra för att den ska stå upp. Pedagogen ser det som sitt ansvar att utmana barnet till att själv eller tillsammans med sina kamrater komma fram till den kunskap som leder till att figuren i lera kan stå upp.

På detta sätt menar författarna att pedagogen är en resurs för barnet i barnets lärprocess. I denna barnsyn ses barnen som stora resurser i varandras lärande och de uppmuntras till att lära tillsammans med varandra.

Delaktighet och inflytande

Att vara delaktig handlar om något mer än att få sista ordet, det handlar om att få sin röst hörd och att bli lyssnad på (Bjervås, 2003). Vidare beskriver hon att uppleva sig som delaktig är ett sätt att uppleva sig som kompetent då mina tankar och erfarenheter är något som är värt att lyssna på. Bae (2009) nämner att barns delaktighet i olika samspelsituationer är beroende på hur pedagogen samspelar med dem och i vilken mån deras olika uttryck uppmärksammas och bemöts i förskolans vardag (Johansson, 2003). Detta är något Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) styrker, men de menar att pedagogens handlingar i förskolan påverkar både barnens delaktighet och inflytande, pedagogen skapar såväl förutsättningar som begränsningar för barnet.

Genom att låta barnen redan ifrån tidig ålder vara delaktiga i att fatta beslut på förskolan gör att barnen utvecklar förmågor och färdigheter som sedan kan påverka huruvida de kommer att bli ansvarstagande medborgare (Bjervås, 2003). Läroplanen beskriver att pedagogerna i förskolan ska förbereda barnen för delaktighet, inflytande och ansvar för de rättigheter samt skyldigheter som råder i ett demokratiskt samhälle (Skolverket, 2011).

Begreppet delaktighet är svårt att hitta en klar definition på, begreppet kan ha olika betydelser i olika sammanhang (Emilsson, 2008). Mohlin (2004) nämner att delaktighet kan betyda inflytande, tillhörighet, ansvar och makt och menar att delaktighet kan beskrivas som ”ett samspel mellan individen och dennes sociala och fysiska omgivning” (Emilsson, 2008). Vidare beskriver hon att det finns tre grundläggande skäl till att barn ska ges inflytande i verksamheten. Det första skälet är för att inflytande lyfts fram som en mänsklig rättighet, det andra skälet är att inflytande lyfts fram som en del av förskolans demokratiuppdrag och det tredje skälet är att inflytande benämns som en förutsättning för lärande. Inflytande representerar hur barnet får möjlighet till att uttrycka sina tankar och åsikter och därigenom få möjlighet att påverka sin situation (Emilsson, 2008). Fortsättningsvis skriver hon att pedagoger och vuxna inom förskolan ska närma sig och ta barnets perspektiv. Smith (2000) menar att utgå från barnets perspektiv är detsamma som att se världen och det som händer ur barnens ögon (Bjervås, 2003).

Vad säger styrdokumentet?

En läroplan är en plan för lärande och i den har det fastställts vilka värderingar förskolan ska arbeta med och vilket uppdrag förskolan har (Pramling Samuelsson & Sheridan, 1999). Vidare skriver de att varje pedagog inom förskolan och kommun är skyldiga att följa de mål som läroplanen innehåller och de är styrande för den pedagogiska verksamheten. Doverborg, Pramling och Pramling Samuelsson (2013) beskriver att pedagogerna i förskolan kan finna det svårt att följa läroplanen samtidigt som de ska följa barnens intressen då många tror att de ska göra det ena eller det andra. Vidare menar de att läroplanen ofta kopplas till en känsla av styrande och då menar pedagogerna att de tappar barnens intresse. Doverborg, Pramling och Pramling Samuelsson (2013) menar att det handlar om att pedagogerna behöver ha samma brinnande nyfikenhet som barnen och att de inspirerar och riktar barnens uppmärksamhet mot det som är tänkt att barnen ska lära sig något om. Björklund (2014) är av den meningen att läroplanen är en viktig källa med rikt innehåll som öppnar möjligheterna för att se hållbar utveckling som en grundläggande riktning i förskolan. Vidare beskriver hon att det är viktigt att man sätter sig in i läroplanen och förstår dess innehåll för hållbar utveckling för att ta fram vad som är viktigt att arbeta med inom området.

Hon menar att om pedagogerna inte läser och förstår läroplanen på djupet så finns en risk att pedagogerna missar det som är viktigt att arbeta med.

I förslaget till den första läroplanen för förskolan är miljöarbetet starkt framtonat och den beskriver att förskolan ska förmedla en positiv framtidstro och barnen ska genom lek fördjupa sitt lärande om natur och miljö (Ärlemalm-Hagsér, 2012). I den reviderade läroplanen (Skolverket, 2011) står det att förskolan ska arbeta för att, “förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar”(s, 6), “lägga stor vikt vid miljö och naturvårdsfrågor”, “ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro”, “medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp” och “hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att det bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid” (s, 7). Björneloo (2008) menar att området inom hållbar utveckling är ett stort och oklart undervisningsfält som tidigare inte funnits på skolagenda.

Björneloo (2008) beskriver att pedagoger behöver få en uppfattning om vad lärande för hållbar utveckling är för något. Vidare påpekar hon att detta är en ny kunskap som både barn och pedagoger ska utveckla och det är förskolans/pedagogernas ansvar att skapa förutsättningar till att detta sker. Ärlemalm-Hagsér (2012) skriver att begreppet hållbar utveckling inte finns med i dagens läroplan eller i skollagen. Vidare beskriver hon detta som intressant då förskolan och skolan beskrivs som en viktig arena för lärandet inom hållbar utveckling. Även den internationella forskningen visar att området för hållbar utveckling framkommer subtilt i deras läroplaner (Pilar Martínez Agut, Angeles Ull & Pilar Anznar Minguet, 2014). Sandell, Öhman och Östman (2003) menar att både de undervisningstraditioner och de traditioner vi allmänt använder oss av, ofta fungerar som en omedveten tolkningsram, vilket innebär att den egna uppfattningen av vad som utgör en bra undervisning upplevs som den allmänt giltiga. Vidare menar de att detta innebär att nya målsättningar i till exempel styrdokument kommer att tolkas utifrån de undervisningstraditioner som redan finns och med det finns en risk att nya idéer och målsättningar inte kommer att användas i praktiken. De poängterar vikten av att vara medveten om vilka traditioner som finns inom ett ämnesområde så att avsiktliga och didaktiska mål kan göras.

Metod

Stukát (2005) nämner att i pedagogiska studier förekommer två kategoriseringar där den ena är kvalitativa studier och den andra är kvantitativa studier. Han fortsätter med att beskriva att skillnaderna mellan dessa två är bland annat att de kvalitativa studierna har växt fram ur de humanistiska vetenskaperna till skillnad från de kvantitativa studierna som har sina rötter i positivismen där grundtanken är att söka efter säker kunskap. Ytterligare en skillnad som Stukát (2005) beskriver är att kvalitativa studier har som huvuduppgift att tolka och förstå de resultat som uppstår och i analysen som görs av materialet beskriver han att forskarens egna tankar, känslor och erfarenheter har stor betydelse och ses som en tillgång för tolkningen. Fortsättningsvis beskriver han att de kvantitativa studierna har i uppgift att samla in en stor mängd fakta som sedan analyseras i syfte att finna mönster eller ordningar som antas gälla allmänt- för alla människor. Utifrån vårt syfte och de frågor som uppkommit har vi kommit fram till att den mest lämpligaste metoden att använda är den kvalitativa metoden och vi har då valt att använda oss av både observation och intervju.

Stukát (2005) beskriver att olika problem kan lösas med olika metoder och i de flesta fall kan en kombination av metoder vara en passande utgångspunkt.

Vidare påpekar han att det inte behöver handla om bara en metod utan genom att använda sig av flera ursprung för sin beskrivning kan olika val av metoder komplettera varandra och även vara ett möjligt och passande tillvägagångssätt för att få ett område mer klarlagt på ett mer generellt sätt. Genom att använda sig av fler metoder är det många gånger lättare att tränga in på djupet av problemet och belysa det grundligare och från fler sidor (Stukát, 2005).

Enligt Johansson och Svedner (2006) är en kvalitativ intervju tillsammans med kvalitativa observationer den primära grundläggande metoden för att få fram den information man efterfrågar. Detta är också något som Repstad (1999) nämner då han förklarar att två kvalitativa metoder kan kombineras i ett och samma projekt. Han fortsätter med att ge exempel på att man kan sätta ihop observationer med intervjuer för att undersöka vad människorna gör och sedan se efter om det stämmer med vad de säger.

Eftersom vi vill undersöka hur pedagoger ger barn inflytande och delaktighet i lärandet för hållbar utveckling anser vi att en passiv deltagande observation är bra som metod tillsammans med en fokusgruppsintervju.

Enligt Larsen (2009) betyder den passivt deltagande observationen att den som utför studien endast fokuserar på att beskriva vad som sker. Vidare menar hon att det är önskvärt att närvaron av den person som utför studien inte ska påverka den valda situationen. Då vi också har valt att efter observationerna använda oss av en fokusgruppsintervju menar Trost (2005) att det innebär att det vanligtvis är en eller två intervjuare som intervjuar flera personer samtidigt. Han beskriver också att fokusgruppsintervjuer innebär att de som intervjuas själva för ett samtal som den som intervjuar observerar med både ögon och öron samt att samtalet styrs av den som intervjuar så att inte fokus läggs alltför långt i från ämnet.

Observation som metod

Att använda sig av observation som metod passar bäst när ens frågeställning är ansluten till ett mer avgränsat och geografiskt tillgängligt område, därför är valet av vilken plats man observerar ett mycket viktigt val (Repstad, 1999). Han fortsätter att beskriva värdet i att göra observationer genom att förklara att det ger tillträde till människors sociala samspel och sociala processer. Han poängterar också att observationer kan vara mycket tids- och resurskrävande. Stukát (2005) framför att observationsmetoden används främst för att ta reda på vad människor faktiskt gör och inte bara vad de säger att de gör. Han menar att det är en fördel att göra observationer framför intervjuer på grund av att man får kunskap som är direkt hämtad ur sin kontext.

Fokusgrupp som metod

Enligt Wibeck (2010) är en fokusgruppsintervju ett gruppsamtal där det är fler än två deltagare. Hon menar att för att ett gruppsamtal ska räknas som "äkta" måste det som sägs bland deltagarna ha samma fokus, alltså kunna bidra till ett gemensamt samtal. Wibeck (2010) menar att enligt ett stort antal forskare så är det framförallt den interaktion som sker i en fokusgrupp som utmärker fokusgruppsintervju som metod. Hon beskriver att den interaktion som då avses är framförallt interaktionen mellan gruppdeltagarna i den specifika fokusgruppsituationen. Enligt Marková m fl. (2007) kan gruppinteraktion förstås på tre olika sätt. Det första sättet handlar om *interaktionen mellan deltagarna* i den situation som fokusgruppen utgör, alltså vad de säger till varandra, hur deras uttalanden hänger samman, hur de interagerar genom kroppsspråk och vilka deltagare som är mer framträdande eller är mer reserverad i diskussionen. Det andra sättet är att interaktion ses som *samspel mellan olika tankegångar, idéer och argument* i den diskussion som förs mellan deltagarna i fokusgruppen.

I det tredje sättet sker en interaktion *mellan det som sägs i fokusgruppen och det större sociokulturella kontexter* där fokusgruppen äger rum (Wibeck, 2010). Forskare som använder fokusgruppsintervju som metod syftar till att utgå från att deltagarna i fokusgruppen spontant utnämner sig själva och handlar som medlemmar av en grupp (Wibeck, 2010).

Urval

För att kunna besvara våra frågeställningar valde vi att använda oss av en förskola som hade arbetat med Grön Flagg i många år. Att pedagogerna skulle vara väl insatta i arbetet för hållbar utveckling ansåg vi också som en viktig del i att få svar på våra frågor. Utbudet av förskolor som fanns att välja mellan var begränsat så förskolan som vi valde att använda oss av kom från ett rykte som sa att just den aktuella förskolan skulle arbeta aktivt för hållbar utveckling och att pedagogerna hade en lång erfarenhet av just detta arbete. Vi valde att undersöka detta och det visade sig stämma. Förskolan där vi utfört våra observationer och vår fokusgruppsintervju på bestod av tre avdelningar med tre pedagoger på varje avdelning. Under våra observationer tittade vi på alla pedagoger och deras förhållningssätt gentemot barnen. Bland de tre pedagogerna som var med i fokusgruppsintervjun var alla kvinnor och det var två förskollärare och en barnskötare. De hade varit verksamma inom förskolan mellan 25 och 36 år och var mellan 46 och 54 år gamla.

Genomförande

Den första kontakten med förskolan var via telefon då vi ville försäkra oss om att förskolan arbetade aktivt med sin Grön Flagg certifiering samt fråga om förskolan ville delta i vår undersökning om pedagogernas roll i arbetet för hållbar utveckling. Förskolan har tre avdelningar och vi valde att ringa till varje avdelning. Vi ville att de skulle känna att de själva kunde påverka sin medverkan i undersökningen. Vi valde sedan att besöka varje avdelning på förskolan för att lämna ut ett missivbrev samt de intervjufrågor vi skapat för undersökningen till pedagogerna (se bil.). Intervjupappret innehöll 6 frågor där vissa hade tillhörande följdfrågor. Frågorna var utformade för att undersöka hur pedagogerna själva beskrev sitt arbete för hållbar utveckling och på vilket sätt de gav barnen inflytande och delaktighet i den processen. Vi lämnade även ett informationsbrev som pedagogerna satte upp så det blev synligt för föräldrarna. Vi ville att föräldrarna skulle få en vetskap om att vi var där och vad vårt syfte var med våra besök.

Från början var vår tanke att göra semistrukturerade intervjuer med en pedagog från varje avdelning. Detta ville vi göra för att undersöka om vi kunde se någon skillnad mellan avdelningarna på förskolan i arbetet för hållbar utveckling, barnens delaktighet och inflytande och för att senare kunna undersöka om det som visade sig på avdelningarna stämde överens med vad pedagogerna sagt under intervjuerna. Innan intervjuerna skulle ske kom pedagogerna med ett förslag som var att de ville göra en gruppintervju istället, dels för att de ansåg att tiden till att komma ifrån barngruppen inte fanns och dels för att de kände sig mer trygga med att diskutera med varandra. Vi valde att bemöta detta förslag positivt då vi ansåg att det var bättre med en gruppintervju än att pedagogerna skulle känna sig stressade under de enskilda intervjuerna eller att vi inte skulle få någon intervju alls.

Vi valde att lämna intervjufrågorna i förväg till pedagogerna så att de skulle känna en form av trygghet i frågorna samt kunna förbereda sig inför intervjusituationen. Pedagogerna fick en vecka på sig att förbereda sig. Fokusgruppsintervjun gjordes i förskolans personalrum då barnen hade sin utevistelse. Detta underlättade för pedagogerna att lämna det pågående arbetet i verksamheten för att delta i intervjun. Stukat (2005) menar att miljön där intervjun ska hållas bör vara så ostörd som möjligt och upplevas som trygg.

Han beskriver att genom att träffa informanten på arbetsplatsen så är denne i en känd miljö och den är då ohotad och lugn. Intervjun genomfördes som en fokusgruppsintervju där alla pedagoger diskuterade tillsammans och den inleddes med två allmänna frågor rörande pedagogernas utbildning och hur länge de varit verksamma inom yrket. Intervjun tog ca 30 minuter. För att efter intervjun kunna analysera diskussionen så spelades den in med hjälp av en Iphone och därefter transkriberades diskussionen för att underlätta analysen av intervjun. Repstad (1999) menar att det finns många fördelar med att använda sig av ljudupptagning, som intervjuare kan fokusera på vad som sägs under samtalet och behöver inte missa eventuell viktig information på grund av att du ska anteckna.

De observationer vi utförde var passivt deltagande observationer som pågick under tre dagar. Under våra observationer hade vi fokus på pedagogernas roll och hur de gav barnen inflytande och delaktighet i det dagliga arbetet för hållbar utveckling. Vi observerade en avdelning per dag och under observationstillfällena observerade vi samtidigt men enskilt. Ett observationstillfälle varade i 20 minuter, därefter gick vi ifrån för att göra fältanteckningar. Detta gjorde vi två gånger var, vilket resulterade i fyra observationstillfällen per dag. Ett observationstillfälle ska inte vara för långt och man bör se till att det finns tid och plats för att föra fältanteckningar i direkt anslutning till observationen eller så snart som möjligt (Repstad, 1999). Vid de observationer vi gjorde så befann vi oss i både inomhusmiljö och utomhusmiljö.

Etiska forskningsaspekter

En undersökning ska bygga på respekt för de som är med och deltar i undersökningen och vi som undersöker måste vara ärliga med vad syftet för undersökningen är (Johansson & Svedner, 2006). Vi har utgått från de forskningsetiska principer som Vetenskapsrådet (2002) tar upp. Kraven som beskrivs är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vad gäller informationskravet har de svarande informerats om vad vårt syfte med studien har varit och att deltagandet i den är frivilligt. Vi har också informerat om att deltagandet närsomhelst kan avslutas i enlighet med samtyckeskravet. Utifrån konfidentialitetskravet informerar vi deltagarna om att både de själva och förskolan kommer att förbli helt anonyma. I enlighet med nyttjandekravet har vi informerat deltagarna om att allt insamlat material enbart kommer att användas till detta examensarbete.

Analys

Efter att vi avslutat våra observationer och slutfört vår fokusgruppsintervju gjordes en grundläggande genomgång av vårt material för att se vilka mönster som visade sig. Transkriberingen av intervjusituationen skedde medvetet samma dag, detta för att vi då hade kvar den mesta av informationen i minnet. Det är en stor fördel i analysfasen att ha en ordagrann återgivning av intervjun (Repstad, 1999). Vår studie är en kvalitativ studie och det är våra tolkningar av vårt insamlade material som ligger till grund för analysen. Vi valde att sortera vårt material utifrån återkommande teman. Med dessa skapade vi sedan olika kategorier som ligger till grund för vårt resultat.

Validitet och reliabilitet

Kylén (2004) beskriver att validiteten (trovärdighet) står för värdet på de uppgifter som samlas in och hur användbara de är för att undersöka de frågeställningar som finns i arbetet. Vidare menar han att reliabiliteten anger studiens tillförlitlighet alltså hur sanna de uppgifterna man samlat in är. I den kvalitativa forskningen har begreppen validitet och reliabilitet en nära anknytning till varandra, validering innefattar i stort sett hela forskningsprocessen (Kvale & Brinkman, 2009).

Kvale och Brinkman (2009) menar att det kan uppstå en problematik med studiens tillförlitlighet då svaren i en intervju inte alltid är fullständigt uppriktiga. Vad gäller validiteten i vår studie har vi svårt att uppskatta dess tillförlitlighet då vi valde att lämna ut intervjufrågorna till pedagogerna i förväg. Problematiken med detta blir att svaren som pedagogerna gett eventuellt inte är deras spontana svar utan svaren kan ha övats in. En annan kritisk aspekt kan vara att pedagogerna har svarat utifrån de förväntningar de tror att vi har haft på deras svar. Dock så uppfattade vi pedagogernas svar som spontana och ärliga, detta utifrån deras kroppsspråk och deras kommunikation mellan varandra.

Detta anser vi höjer validiteten i studien. Vad gällande validiteten i våra observationer så anser vi att den har en hög trovärdighet då vi innan observationerna bestämde oss för att utgå från delar av vår tidigare forskning. Vår egen förståelse kan komma att påverka validiteten i studien då vi omedvetet tolkar de situationer som uppstår utifrån våra tidigare erfarenheter, vilket inte skapar en objektiv bild av det material vi samlat in.

Reliabiliteten i vår studie anser vi som hög eftersom vi är tydliga med att beskriva hur vi har gått tillväga när vi sökt svar på vårt syfte och studiens frågor. Observationer och fokusgruppsintervju är två metoder som är lätta för andra att tillämpa som vill genomföra samma form av studie. De frågor som vi formulerade för vår fokusgruppsintervju svarar på studiens syfte och frågor vilket också höjer reliabiliteten på studien.

Resultat

Utifrån studiens syfte och frågeställningar kommer vi i följande del att redovisa vårt resultat utifrån fyra rubriker. Dessa rubriker kom fram genom att vi analyserade vårt transkriberade material utifrån den tidigare forskningen. Resultatens rubriker är: *Begreppens betydelse för barns förståelse*, *Effekter av pedagogens förhållningssätt*, *Delaktighet och inflytande* och *Pedagogernas strävan mot gemensamma mål*. Vi kommer under varje rubrik att beskriva det resultat vi kommit fram till utifrån våra intervjuer för att sedan beskriva vad vi sett i våra observationer. Vi väljer att inte använda några namn vid de citat som står skrivna utan kallar informanterna för pedagog ett, pedagog två och pedagog tre.

Begreppens betydelse för barns förståelse

Alla pedagoger är överens om att arbetet för en hållbar utveckling är viktigt. Det finns en medvetenhet och ett intresse i arbetet både privat och inom yrket. Arbetet för en hållbar utveckling genomsyrar både yrkesliv och privatliv och det gör att pedagogerna är engagerade och drivande i arbetet. Pedagogerna diskuterar hur deras förhållningssätt ska leda till att barnen får en djupare förståelse. Deras egen tolkning av hållbar utveckling är att man måste ta hand om sin planet. De menar att man måste förklara för barnen att de ska ta hand om sin planet och att det bara finns en, planeten är något som också ska räcka till alla för alltid. För att nå en medvetenhet på längre sikt i arbetet för hållbar utveckling använder pedagogerna olika ingångar och områden som ska hjälpa de att få barnen att tänka långsiktigt.

”Ja det hade ju varit konstigt om vi arbetade med det på förskolan och sen kommit hem och bara slängt saker överallt” (Pedagog ett).

”Ta vara på jorden, vara rädd om jorden” (Pedagog två).

”Ja, det är ju lite samma budskap som vi ger till barnen egentligen. Att det här är vår jord som ska räcka till oss i all evighet och vi måste vara rädda om den” (Pedagog ett).

Pedagogerna beskriver att arbetet nu bland annat handlar om maskarnas värde i naturen och de menar att det är en viktig del i barnets lärande när de talar om vad maskarna kan åstadkomma. Att föra över kunskap till barnen är av stor vikt då det bidrar till en medvetenhet om vad arbetet för hållbar utveckling innebär. En viktig tanke som framkommer är att både pedagoger och barn kan göra något för vår framtid. Det lilla som de själva bidrar med kanske trots allt inte är så lite utan att allt som de gör påverkar något. Det finns en vilja hos pedagogerna att förändra och påverka barnens tankar och attityder.

De menar att återkommande inslag som "Skräp Maja" och "Earth Hour" är viktiga för barnen eftersom de anser att kontinuitet och repetition är något som gör att barnen redan från småbarnsavdelningen får det "rätta tänket" och därmed ökar barnens medvetenhet om vår miljö och vilka konsekvenser som kan uppstå om man inte tar hand om den.

"Att man inte bara tänker, det är ingen idé att jag gör någonting. Det är en viktig tanke att föra över till barnen" (Pedagog två).

"De har ju varit där nerifrån och varit med om det här i flera år, upprepning är ju det som gör det" (Pedagog tre).

Pedagogerna beskriver att de väljer ut specifika begrepp som de sedan arbetar med på förskolans tre avdelningar. Hur begreppen används av pedagogen i barnens vardag påverkar hur snabbt och hur väl barnen förstår begreppens innebörd. Att upprepa olika begrepp stärker barnens förståelse för det. Medvetenheten hos barnen växer fram från tidig ålder då de får möjlighet att uppleva begrepp och fenomen under lång tid. Att uppleva olika begrepp i olika miljöer ökar barnens förståelse och de kan göra de olika begreppen till sina egna.

"Vi ser när vi lägger fokus på olika begrepp, det gör ju vi och då märker vi att de begreppen anammas ju väldigt för det är mycket upprepande och så, och vi sätter ju ord på begreppen i många olika sammanhang så de får ju en större förståelse" (Pedagog två).

"Ett barn sa till en förälder vid ett blöjbyte att "du ska inte slösa på vattnet", de är inte stora men de är medvetna" (Pedagog tre).

Att använda de situationer som uppkommer i förskolans vardag till att fördjupa barnens kunskap och förståelse för olika begrepp menar pedagogerna är av stor vikt. Barnen kan i vardagssituationerna fördjupa sin förståelse för de olika begrepp som finns genom att använda sina olika sinnen. Att på ett fantasifullt sätt få uppleva begreppen som förmedlas genom en saga får barnen en stark upplevelse av de begrepp pedagogerna valt att arbeta med. Med hjälp av saga och teater skapar pedagogerna utrymme för barnen att göra begreppen levande och alla får utrymme att skapa sin egen förståelse för det.

"Det är så tydligt när jag tänker på mina barn, då står hen där och tvättar händerna och sen kommer en kompis och vill "knö" sig fram. "NEJ" skriker hen. Då säger jag "Jo hon får väl plats bredvid dig?" Mm... samarbeta sa hen då. Hen förstod ju, det är inte bara begrepp, hen förstod ju" (Pedagog tre).

"Vi är ju med i "Earth Hour" varje år och då har vi vår isbjörn teater och vi vill ju rädda isbjörnarna, isarna smälter och jorden blir varm för det är människorna som använder för mycket el" (Pedagog tre).

Det finns en viss osäkerhet med att använda olika begrepp som kan uppfattas som svåra för barnen.

Pedagogerna beskriver svårigheten med att ta ner begreppen på "barnens nivå". Begreppet hållbar utveckling är ett av de begrepp som kan uppfattas som svårt att förklara. Pedagogerna menar att de belyser ämnet som att vår värld ska hålla en lång tid framöver. De begrepp som benämns som svåra väljer pedagogerna att tala runt utan att specifikt benämna det korrekta begreppet.

"Inte hållbar utveckling, sen att jorden ska hålla länge pratar man om, just begreppet men inte själva ordet hållbar utveckling" (Pedagog ett).

"Så om vi hade pratat om hållbar utveckling så hade ju barnen anammat det, det skulle jag ju tro" (Pedagog ett).

Vid våra observationer både inne och ute har vi sett att barnen i sin vardag använder sig av de begrepp pedagogerna ger uttryck för. Vi fick uppleva detta vid en samling på förskolan, vid samlingen använde de sagan som verktyg för att förstärka naturens växtprocess genom att visa och benämna en "sättpotatis". Vi förstod att arbetet med de rätta benämningarna på saker har pågått en tid eftersom barnen genast kunde ge den rätta benämningen.

Vid utevistelsen såg vi att pedagogen gav barnen möjlighet till att se hur komposten fungerar genom prata om att det är maskarna som förvandlar mat till jord. Det verktyg som användes för att vända maten/jorden i komposten var en grep vilket också pedagogen benämnde på ett korrekt sätt, pedagogen förklarade även vilket användningsområde grepen har. Vid den här situationen fångade pedagogen upp ytterligare tankar som barnen gav uttryck för. Situationen vid komposten utspelade sig under en lång tid och pedagogen gav här barnen chans att få förstärka sina upplevelser genom att använda sina sinnen, syn, lukt, hörsel och känsel.

Effekter av pedagogens förhållningssätt

Under intervjun berättar pedagogerna om att deras arbete ger resultat och visar sig genom barnens sätt att prata eller genom barnens handlingar. De är medvetna om att deras arbete påverkar barnen och ger exempel på detta genom att berätta om ett tema som de haft för något år sedan. Temat handlade om konsumtion och återvinning samt att återanvända saker igen. Barnen beskrivs av pedagogerna som mycket engagerade i detta arbete och pedagogerna kände att de lyckats väcka något hos barnen. De talar också om barnens glädje till de olika aktiviteterna och hur det påverkar barnen, detta är något som inspirerar pedagogerna till att fortsätta med samma arbete.

"Jag tycker man upplever det under arbetets gång, i samtal och så med barnen men också i deras beteenden. Jag menar för att ibland ser man ju att de också släcker lampan" (Pedagog ett).

"Mina barn på min avdelning var jätte engagerade i detta, alltså det här med att återvinna och att använda saker igen. Alltså det funkade jätte bra och vi gick till återvinningen och det blev en YES känsla runt omkring detta, så det märks ju verkligen i arbetet" (Pedagog två).

Effekterna av pedagogernas förhållningssätt visar sig också genom föräldrars beskrivningar av deras barns handlade och medvetenhet. Pedagogerna arbetar aktivt med dokumentation som via plattformen unikum förmedlas till föräldrarna. De beskriver att föräldrarna kan läsa på unikum om vad som är aktuellt i deras arbete just nu och hur långt de kommit med det aktuella tema som de håller på med. Föräldrarna kan utifrån den informationen diskutera med sitt barn hemma och också på det sättet fortsätta arbetet för hållbar utveckling även utanför förskolan samt att det påverkar föräldrarna att ändra sitt eget beteende

”Vi hör ju att de pratar hemma också för det kommer ju föräldrar som säger om olika saker då, saker som barnen vill att föräldrarna ska ändra” (Pedagog två).

”Ja, jag fick inte ta bilen eller du måste stänga av kranarna” (Pedagog tre).

”Alltså vi dokumenterar ju väldigt mycket, alltså berättar för föräldrarna genom unikum. Så tillvida får de ju reda på vår tanke och det är ju ett fortskridande arbete då” (Pedagog två)

Pedagogerna beskriver att de får resultat av det arbete de gör på förskolan av barnen men också av föräldrarna. Föräldrarna kan komma med åsikter, funderingar och förslag på hur verksamheten fungerar. Ett exempel som pedagogerna tar upp är den återkommande loppisen som de arrangerar till förmån för “Earth Hour” med en isbjörn teater. Det är en händelse som är återkommande varje år och som får föräldrarna att engagera sig eftersom alla insamlade pengar går till isbjörnarna så att de kan fortsätta att leva.

”Det var då vi började med loppisen, den är återkommande varje år nu också” (Pedagog två).

”Det frågar de efter nu föräldrarna” (Pedagog tre).

Vid en av de “happenings” som förskolan har fick vi vara med att observera. Den här dagen skulle “Skräp Maja” komma på besök. Pedagogerna förberedde sig inför aktiviteten med “Skräp Maja” genom att förse hela utegården med olika sorters skräp. Barnen skulle sedan få hjälpa till att plocka undan och sortera tillsammans med “Skräp Maja” och syftet var att barnen skulle lära “Skräp Maja” hur man sorterade och att inte skräpa ner sin miljö.

Vi kan se effekter av arbetet för hållbar utveckling genom en observation som visade att pedagogerna tar tillvara på barnens tankar och funderingar. Vid det aktuella tillfället så resulterade pedagogernas förhållningssätt i att pedagogen uppmärksammade ett barn som hade tankar kring vad man kan göra med de pengar man får vid pantning av plastflaskor. Deras funderingar ledde fram till att man kan skänka pengarna för att hjälpa barn som har det svårt i andra länder.

En pedagog ropade ” vi är miljöhjältar, yeah” och sträckte upp en hand i luften. Barnen var med på noterna och gjorde likadant. Effekterna av pedagogernas arbete för en hållbar utveckling görs tydligt synlig genom barnen som är medvetna och engagerade i vad arbetet betyder för bland annat miljön.

Delaktighet och inflytande

Pedagogerna diskuterar de tre dimensionerna av hållbar utveckling och hur de arbetar med att få in alla delar i sitt eget arbete för en hållbar utveckling. De beskriver att de arbetar med likabehandlingsplanen hela året och även om den inte är direkt knuten till Grön Flagg arbetet så anser pedagogerna att det är ett mycket viktigt arbete. De talar också om att man i likabehandlingsplanen finner de olika begreppen som de olika dimensionerna innefattar. Pedagogerna fortsätter att diskutera dimensionerna och berättar att de får mycket hjälp av att använda sagan som medel för att nå ut till barnen och just nu talar de om att vara hjälpsamma och att samarbeta för en bättre miljö. Att barnen görs delaktiga i arbetet synliggörs ofta och ger sig i uttryck i vardagliga situationer.

”Ja, alltså likabehandlingsplanen leder ju hela året och den är ju inte så knuten till Grön Flagg i sig men den är ju, där har vi ju de här begreppen eller det är ju mycket att vara hjälpsamma och tillsammans också” (Pedagog ett).

”För det märker man ju på barnen här att så fort de hittar ett litet skräp så är de ju där och plockar upp och ska ge oss och vi ska slänga det och sånt” (Pedagog ett).

De beskriver barnen som delaktiga i arbetet för en hållbar utveckling genom att pedagogerna använder sig av sagan som verktyg för att nå alla barn och för att få alla barn att förstå. Sagan läses inte bara upp rakt upp och ner utan pedagogerna spelar upp teater utifrån sagan med fysiska saker att känna och titta på. Arbetet med sagan tar sig i uttryck på olika sätt och pedagogerna anser att man kan göra barnen delaktiga på ett lekfullt och fantasifullt sätt och därför också närma sig barnen och öka deras förståelse.

”Ja för som ni kanske har förstått det så har vi sagan som verktyg i vårt Grön Flagg arbete. För att få in fantasi och för att vi ser att det är lättare för barnen att lära när man får uppleva på ett fantasifullt sätt. Det kommer ju från massa olika håll, det kommer från oss i vardagen, det kommer från sagan och från alla pedagoger så det blir ju ett väldigt tryck i det hela så att säga” (Pedagog två).

Pedagogerna anser att barnen ges delaktighet och inflytande i det dagliga arbetet på förskolan. Att gå till återvinningsstationen är bara ett exempel där barnen är delaktiga. Att hålla överbliven mat eller röra om i komposten är ett annat exempel som barnen älskar att vara delaktiga i. Under tiden de håller i mat eller rör runt i komposten skapas det annat lärande också som att prata om maskarna och alla de andra djuren som bildas i komposten. Ett lärande skapar ett annat och alla barn görs delaktiga om viljan finns hos dem själva. Pedagogerna anser att det är viktigt att göra saker runt omkring aktiviteterna och att barnen får uppleva mycket. De kommer också in på det faktiska arbetet som Grön Flagg kräver att man gör för att få behålla sin certifiering och förklarar att delaktighet är en stor punkt i arbetet för en hållbar utveckling.

”... och göra saker runt omkring, att de upplever det” (Pedagog två).

”De är ganska krävande också, de ska verkligen ha med barnens delaktighet och det trycker de väldigt på” (Pedagog tre).

I våra observationer kunde vi se att pedagogerna vid bland annat i utevistelserna erbjöd delaktighet till de barn som visade intresse för att delta. Vid en samling inomhus kunde vi se att pedagogerna lät alla barn svara och de hade också ögontakt med alla barn. Pedagogerna var noga med att säga barnens namn så att alla fick känna sig delaktiga. Tillsammans hade pedagogerna och barnen tagit ur frön från en paprika och dessa planterade de tillsammans och pedagogerna var noga med att alla barn fick lägga ner varsitt frö och för att sedan vattna jorden. De eftersträvade att barnen skulle få känslan “detta har vi gjort tillsammans”.

Vid utevistelsen utförde avdelningarna en gemensam städning av förskolans alla förråd. Här arbetar pedagogerna för att alla ska vara delaktiga och för att ett samarbete mellan barnen ska växa fram. Pedagogerna är noga med att barnen ska vara delaktiga och barnen får själva välja vilka redskap de ska använda för att transportera bort skräpet. Vi såg tydligt hur pedagogerna arbetar för att få alla barn delaktiga men det framgår inte lika tydligt hur de arbetar för att ge barnen inflytande i olika situationer.

Pedagogernas strävan mot gemensamma mål

I arbetet på förskolan strävar pedagogerna efter att så många aktiviteter som möjligt ska vara gemensamma, alltså avdelningarna ska arbeta mot samma mål och ha ett gemensamt tema. Den enda skillnaden är att de arbetar olika utifrån hur gamla barnen är, de anpassar alltså sagan efter det som barnen klarar av och lägger den på barnens nivå. Annars menar de att sånger och aktiviteter ska vara likadant över alla avdelningar

”Ändå försöker vi hålla oss lite grann för vi tycker ju att det är bra att de har de gemensamt i huset och att vi har det på sånger och sådana här grejor, sångsamlingar att vi liksom har det gemensamt också” (Pedagog tre).

I planeringen för hur arbetet ska se ut på förskolan provar sig pedagogerna fram. De håller planeringen öppen för att se vad barnen anser är intressant och roligt. Pedagogerna strävar efter att alla på hela förskolan ska vara delaktiga i arbetet med planeringen och menar att de inte bara är en pedagog från varje avdelning som har ansvaret utan det ansvaret ligger på alla. De tar ett gemensamt beslut och strävar efter att alla ska vara delaktiga i beslutet om vad årets tema ska bli.

”Vi har ju inte tänkt allt färdigt så men det är ju som du säger grova drag, man vet ju inte riktigt hur resan blir, för det håller vi ju öppet för barns delaktighet” (Pedagog tre).

”... och då har man ju liksom grovt bara, sen beror det ju på vad barnen nappar på” (Pedagog tre).

”Sen blir ju händelserna, upplevelserna kan ju bli olika eftersom man ser ju lite grann på hur barnen själva... ja alltså hur barnens gensvar blir” (Pedagog ett).

I arbetet med en Grön Flagg certifiering beskriver pedagogerna att de måste koppla alla aktiviteter och teman till olika mål i läroplanen för förskolan. Detta arbete menar de kräver sin tid och det är stort arbete som man måste begränsa och kompromissa om för att få det att passa både läroplansmålen, pedagogerna och barnen själva. De anser att det gemensamma i huset är bra, att de sånger som de sjunger sjungs av alla och att de utifrån det kan ha gemensamma sångsamlingar. Något som alla pedagoger använder sig av är likadana figurer som hör till sagan, det som skiljer sig åt är dock vilka kapitel de läser vilket har med de olika åldersindelningar att göra. Pedagogerna menar att de ger och tar från varandra mellan avdelningarna och att detta är något de upplever som positivt.

”Ja utifrån den plockar vi ut målen som vi ska jobba mot i hela huset” (Pedagog två).

”Ja jag menar först så ”brainstormar” vi ju, det är ju jätte mycket, det brukar ju bli fullt så där bara sen får man ju liksom plocka ut delar ifrån den” (Pedagog ett).

Vid våra observationer kunde vi bland annat se vid utevistelsen att gemenskapen är något pedagogerna anser som viktigt. De finns inga tydliga gränser för vem som gör vad eller vilka barn som skulle vara vart, utan alla pedagoger hjälptes åt och fanns där för alla barn. Detta synliggjordes då pedagogerna bjöd in barn från andra avdelningar att delta vid olika aktiviteter på “deras egen” avdelning. Pedagogerna möjliggjorde för barnen att få en trygghet i att vandra mellan avdelningarnas olika utemiljöer. Som vi såg så bidrog det även till att barnen fick en större gemenskap med varandra och de umgicks oavsett åldersskillnad.

Vi ser också att pedagogerna samtalar med varandra på gården även om de inte tillhör samma avdelning, de diskuterar vad de ska hitta på för aktiviteter och hur de ska gå tillväga. Pedagogerna anser det vara viktigt att alla är involverade i planeringen av de olika aktiviteter som ska ske på förskolan och tar därför alla tillfällen som ges till att diskutera detta.

Diskussion

Syftet med vår studie var att undersöka hur pedagoger agerar i arbetet utifrån barns delaktighet och inflytande i en förskola med Grön Flagg certifiering men även att undersöka hur pedagogernas arbetssätt påverkar barnen i arbetet för hållbar utveckling

Vi väljer att diskutera våra två frågeställningar utifrån det resultat som framkom i studien, tidigare forskning och nyvunnen kunskap.

De barn som går i dagens förskolor är de barn som kommer att växa upp och fortsätta bruka vår planet. Pedagogerna vi har intervjuat beskriver att de vill föra vidare en kunskap till barnen om att vi ska vara rädda om vår planet för att den ska hålla för alla en lång tid framöver. Vi ser inte att de använde begreppet hållbar utveckling men vi ser att deras arbete strävar mot att barnen ska få en kunskap om vad det innebär att vara rädd om sin planet. Björklund (2014) beskriver att det behövs en varierande kunskap för att förstå vad begreppet hållbar utveckling står för och för att skapa begreppet hållbar utveckling behövs tre dimensioner smälta samman. Dessa är den ekologiska dimensionen, den sociala dimensionen och den ekonomiska dimensionen. Vidare menar Björklund att det blir viktigt för förskolan att koppla ihop alla delar för att se en helhet och det är viktigt att se till både dåtid, nutid och framtid. Utifrån vad Björklund (2014) skriver ser vi att pedagogerna på förskolan arbetar med dessa tre dimensioner för att de vill påverka och förändra barnens tankar inför framtiden. Vi menar att det bidrar till att barnen får en ökad kunskap till att kunna påverka sin egen framtid och att göra medvetna livsval. Det här är något som Lakèn (2009) styrker då hon beskriver att grunden till att skapa goda vanor och handlingskompetens för att möta sin framtid har sin början i förskolan.

Att arbeta för hållbar utveckling kräver att pedagogerna har ett brett förhållningssätt och inom det kan det förekomma både möjligheter och svårigheter (Sandell, Öhman, Östman, 2003). Pedagogerna beskriver sitt arbete som varierande och intressant, deras förhållningssätt gör att de arbetar kreativt med bland annat sagor och olika "happenings" för att fördjupa barnens kunskaper inom det tema som de arbetar med. Att det finns svårigheter inom arbetet för hållbar utveckling är något som framkommer vid vår intervju då pedagogerna uttrycker att de har det svårigheter med att ta ner vissa begrepp till "barnens nivå". Ett av dessa begrepp är som vi tidigare nämnt hållbar utveckling. Pedagogerna pratar runt begreppet och benämner inte själva begreppet. Vi ser det här som en kritisk aspekt då vi menar att det är viktigt att ge barnen rätt benämningar i förskolan för om barnen inte får de rätta benämningarna kan det leda till att de i framtiden får svårigheter med att förstå vad hållbar utveckling innebär. Björklund (2014) menar att det inte är barnens uppgift att börja tänka i termer av hållbar utveckling utan det är förskolan som är med och startar barnens tankeprocess om hur vi tillsammans skapar en hållbar framtid. Om barnen inte får höra begreppet hållbar utveckling kan de missa kopplingen mellan arbetet de gjort i förskolan och det arbetet som pågår för hållbar utveckling utanför förskolan. Pedagogerna är noga med att benämna andra begrepp som kan uppfattas som svåra men inte begreppet hållbar utveckling. Det här leder oss till frågan om varför pedagogerna inte talar om alla begrepp på samma sätt? Och vilken barnsyn råder på förskolan då pedagogerna beskriver att det finns svårigheter att ta ner begreppen på "barnens nivå"?

Vi tolkar det som att pedagogerna inte reflekterat över varför de inte använder sig av begreppet hållbar utveckling. Vi tror att det beror på att de anser att begreppet är för stort och för svårt för barnen att förstå. Att pedagogerna väljer att inte benämna begreppet tror vi grundar sig i deras barnsyn. En barnsyn är inte något som endast formuleras i ord utan framträder i mer eller mindre medvetna handlingar från pedagogens sida (Bjervås, 2003). Vidare beskriver hon att det är viktigt att varje pedagog inom förskolan reflekterar över sin egen barnsyn och hur den visas i praktiken. Pedagogerna beskriver att om de bara hade pratat om begreppet hållbar utveckling så skulle barnen ha "anammade det". Utifrån det Bjervås (2003) skriver styrker det vår teori om att pedagogerna möjligtvis inte har reflekterat över sin egen barnsyn och varför de inte använder specifika begrepp.

En konsekvens som kan komma av att pedagogerna inte reflekterar över sin barnsyn är att det kan skapa olika sammanhang i förskolan som antingen tar tillvara på eller begränsar de kvalitéer och potentialer som pedagogerna för över till barnen (Bjervås, 2003). I vårt fall ser vi att det begränsar barnen i det avseende som gäller att få tillgång till alla korrekta begrepp.

I vår tidigare forskning beskriver Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) att det finns tre olika barnsyner: *Barnet som natur*, *barnet som kultur- och kunskapsåterskapare* och *barnet som kultur- och kunskapsskapande*. Under våra observationer ser vi att det finns en kombinerad barnsyn mellan *barnet som kultur- och kunskapsåterskapare* och *barnet som kultur- och kunskapsskapande*. Vi ser att pedagogerna tar tillvara på barnens tankar och funderingar och agerar som medforskare i barnens kunskapssökande. Det är en stor del i att se barnen som *kultur- och kunskapsskapande* då Dahlberg och Lenz Taguchi (2015) menar att den pedagog som barnet möter i förskolan aktivt går in i barnets läroprocess och har en stor respekt för barnets egen förmåga samt ger barnet utrymme för att med hjälp av pedagogens frågor hitta rätt lösning på problemet. Vi ser även att delar av barnsynen *barnet som kultur- och kunskapsåterskapare* finns bland pedagogerna på förskolan. Denna barnsyn beskrivs som att pedagogerna har ett vuxenperspektiv när de skapar en aktivitet och det leder till att barnen inte alltid har så stort inflytande till att ändra aktiviteten (Dahlberg & Lenz Taguchi, 2015). Vidare menar de att pedagogerna utgår från vad de själva anser att barnen behöver för kunskap inom ett visst ämne utan att fråga barnen om vad deras tankar och funderingar är kring ämnet. Pedagogerna på förskolan planerade och "Brain stormade" fram sina aktiviteter med varandra för att sedan se hur barnen reagerade på själva aktiviteten. Utifrån hur barnen reagerade ändrade pedagogerna sin planering. Det hade varit fördelaktigt att i uppstarten av ett tema utgå från barnens tankar då barnen i efterhand kan vara delaktiga i aktiviteten men deras inflytande framträder och efterfrågas inte. Hade pedagogerna i alla lägen haft barnsynen *kultur och- kunskapsskapande* ser vi att barnen hade varit mer delaktiga och haft mer inflytande i skapandet av sin nya kunskap. Vi tror att pedagogerna har svårt att göra skillnad på vad delaktighet och inflytande är och att det kan vara därför de agerar som de gör i sin planering av aktiviteter.

I en förskola som arbetar med Grön Flagg för hållbar utveckling är barnens delaktighet och inflytande centrala delar. Förskolan ska upprätta ett Grön Flagg råd där pedagoger, chefer, föräldrar och barn kan delta, denna del är viktig för det fortsatta arbetet. Det kan förekomma att barnen inte deltar vid samma råd som pedagogerna men då ska det finnas ett så kallat "barnråd" där barnens åsikter och tankar lyfts fram. Under den intervju och de observationer vi utförde fann vi inga tecken på att ett sådant "barnråd" finns. Lakén (2009) menar att det finns sex byggstenar som är grundläggande när det kommer till lärande för hållbar utveckling och en av dessa är *barnet i centrum*. *Barnet i centrum* syftar till att pedagogerna i förskolan ska utgå från barnens frågor och erfarenheter och genom samspel med andra skapar barnen sin egen kunskap. Pedagogerna agerade i vardagliga situationer som medforskare tillsammans med barnen men det vi saknar är att det inte finns ett tillfälle där barnens tankar och funderingar lyfts fram då det tydligt står i Grön Flagg guiden att ska förekomma.

Inflytande står för hur barnen får möjlighet till att uttrycka sina tankar och åsikter och därigenom ges de möjlighet till att påverka sin situation (Emilsson, 2008). Under observationerna såg vi att pedagogerna gav barnen varierande utrymme för inflytande då de i vardagliga situationer lät barnen uttrycka sina tankar men vid uppstarten av en aktivitet efterfrågades detta inte. Pedagogernas handlingar i förskolan påverkar barnens delaktighet och inflytande och de skapar såväl förutsättningar som begränsningar för barnen (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003).

Utifrån det Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) skriver tolkar vi det som att barnen hade fått ett större inflytande över sin vardag om det hade funnits ett barnråd. Läroplanen skriver att pedagogerna i förskolan ska förbereda barnen för delaktighet, inflytande och ansvar för de rättigheter samt skyldigheter som råder i ett demokratiskt samhälle (Skolverket, 2011). Därför är det viktigt att tänka på att barnen får både delaktighet och inflytande. Våra tankar kan vi koppla till det Lakèn (2009) skriver då hon menar att arbetet för hållbar utveckling i förskolan ska innehålla *demokratiska arbetsformer* och dessa bygger på allas delaktighet.

Arbetet med Grön Flagga ska kunna kopplas till förskolans läroplan. Pramling och Pramling Samuelsson (2013) menar att pedagoger i förskolan kan uppfatta det som svårt att följa läroplanens mål samtidigt som de ska följa barnens intressen. Vidare skriver de att det är viktigt att pedagogerna sätter sig in i läroplanens mål för hållbar utveckling för att kunna arbeta med det som är viktigt inom området. Vid vår intervju framkom det att pedagogerna hela tiden hade läroplanens mål i tankarna när de utformade ett nytt tema men de beskrev att de inte behövde titta i den för "målen satt fast i bakhuvudet". Vår tanke kring detta är att pedagogerna riskerar att missa viktiga delar i läroplanen för att man inte alltid har all information kvar i minnet. Det kan vara en bra tanke att titta i läroplanen med jämna mellanrum för att uppdatera sitt minne. Pedagogerna uttrycker en vilja att påverka barnens tankar kring arbetet för hållbar utveckling och de menar att kontinuitet och repetition är avgörande för att barnen ska få det "rätta tänket" för hållbar utveckling i framtiden. Lakèn (2009) menar att det finns tre faktorer som påverkar den handlingskompetens vi har och dessa är kunskap, motivation och möjligheter. De beskriver själva att de har arbetat med sagan och storyline under många år och de anser att det är ett bra arbetssätt och ger barnen en fördjupad kunskap för hållbar utveckling. Vi kan se att effekterna av ett arbete med sagan är positiva men vi ställer oss ändå frågan, kan pedagogerna ge barnen en djupare kunskap genom att variera sitt arbetssätt? Vi ställer oss kritiska till att använda samma arbetssätt under många år.

Enligt Björneloo (2008) ska det finnas en variation av pedagogiska metoder i förskolan för att skapa en hållbar utveckling. Utifrån det Björneloo (2008) beskriver drar vi slutsatsen att pedagogerna kan påverka barnens handlingskompetens ytterligare genom att låta barnen få syn på det tänkta lärandeobjektet genom att förändra och förnya sina arbetsformer med jämna mellanrum. En förklaring till att de inte förnyar sitt arbetssätt tror vi kan bero på att de ser barnens glädje när de arbetar med sina sagor och "happenings". En av de "happenings" som förekommer på förskolan är när "Skräp Maja" kommer på besök och barnen får lära henne att inte skräpa ner och förstöra naturen. Under vår intervju framkommer det att "Skräp Maja" besöker barnen utomhus men hälsar inte på barnen inne på deras respektive avdelningar. Det här väckte frågor hos oss om vad dessa "happenings" står för och varför besöker inte "Skräp Maja" barnen inne? Vi tolkar att dessa "happenings" blir korta inslag i förskolan men återkommer inte frekvent i barnens vardag. Dessa "happenings" ger barnen glädje men vi ser inte att pedagogerna kunde fånga varje barn då det utomhus fanns andra saker som distraherade barnen. Det var också många barn på en begränsad yta. Hade "Skräp Maja" däremot besökt varje avdelning hade möjligheten funnits för pedagogerna att ge barnen en större möjlighet till att fördjupa sina kunskaper för hållbar utveckling. Pedagogens förhållningssätt påverkar huruvida de vardagliga situationerna leder till nya erfarenheter för barnen (Björneloo, 2008). Vi ser att pedagogerna är noga med att planera så att barnens lärande ska ske i olika miljöer. De använder sig även av olika material som barnen kan se, känna, lukta och röra vid.

Björneloo (2008) styrker att det är en stor fördel med att lära i olika miljöer och genom varierande frågor från pedagogen kan de uppmuntra barnens nyfikenhet till att berätta om vad de ser och upplever. Vi ser att pedagogerna är engagerade och intresserade av arbetet för hållbar utveckling både privat och professionellt. Deras intresse för den hållbara utvecklingen påverkade deras förhållningssätt i en positiv riktning och drev arbetet på förskolan framåt. Björneloo (2008) beskriver vikten av att pedagogerna hittar sin egen relation till hållbar utveckling för att kunna skapa sina egna frågor kring ämnet, dessa frågor kan sedan användas tillsammans med barnen för att skapa en nyfikenhet kring ämnet hållbar utveckling.

Gemenskapen är något som är genomgående på förskolan, alla avdelningar arbetar med samma tema och samma material. Vi ser det som positivt att arbeta med samma tema då det skapar en samhörighet mellan barnen. Vi ser att pedagogerna bjuder in barn från andra avdelningar till gemensamma aktiviteter. Pedagogerna förhållningssätt ger barnen möjligheten till att vandra mellan avdelningarnas olika utemiljöer, detta ger barnet en ökad trygghetskänsla och en samhörighet till de andra barnen på förskolan. Årleman-Hagsér (2013) skriver om barns relationer till andra och menar att barnet ska utveckla social kompetens, ta ansvar för sig själv, andra och miljön. Detta är något som Dalhberg och Lentz Taguchi (2015) styrker då de beskriver att barnen ska ses som stora resurser i varandras lärande och bör uppmuntras att lära tillsammans med varandra. Vi ser att pedagogerna uppmuntrar barnen till samtal mellan varandra, det tolkar vi som att pedagogerna vill att barnen ska hitta ny kunskap tillsammans. Barnen bidrar till varandras fortsatta lärande för en hållbar utveckling och här ser vi att den sociala hållbara utvecklingen blir tydlig. Vi ser att alla tre dimensioner för hållbar utveckling bildar en helhet på förskolan och vi tror att arbetet med Grön Flagg är det som har gett pedagogerna en ökad kunskap på området.

Studien visar att de forskningsfrågor vi har är tydligt besvarade genom att det framkommer att pedagogernas förhållningssätt har betydelse för hur barnen på förskolan ges delaktighet och inflytande i det dagliga arbetet för hållbar utveckling. Arbetet för hållbar utveckling bedrivs på ett lustfyllt sätt för att ge barnen möjlighet till djupare kunskap inom området.

Vidare forskning

Under studiens process har det väckts frågor hos oss som skulle kunna ge underlag till vidare forskning. Det hade varit intressant att studera barnen och hur de tar till sig ett lärande för hållbar utveckling genom exempelvis barnintervjuer och observationer. Ett annat förslag till vidare forskning är att jämföra två Grön Flagg förskolor för att studera skillnaderna och likheterna i deras arbete för hållbar utveckling.

Referenser

Bjervås, L. (2003). *Det kompetenta barnet*. I Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (red) (2003). *Förskolan- barnets första skola!* Lund: Studentlitteratur AB.

Björneloo, I. (2008). *Hållbar utveckling- att undervisa utifrån helheter och sammanhang*.

Björneloo, I. (2007). *Innebörder av hållbar utveckling. En studie av lärares utsagor om undervisning*. Göteborgs universitet (Avhandling). ISBN 91-7346-575-5

Björklund, S. (2014). *Lärande för hållbar utveckling- i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Dahlberg, G. & Lenz Taguchi, H. (2015). *Förskola och skola- om två skilda traditioner och om visionen om en mötesplats*. Liber AB.

Doverborg, E. Pramling, N. & Pramling Samuelsson, I. (2013). *Att undervisa barn i förskolan*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Emilsson, A. (2008). *Det önskvärda barnet- Fostran uttryckt i vardagliga kommunikationshandlingar mellan lärare och barn i förskolan*. Göteborg; Acta Universitatis. Hämtad från: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/18224/1/gupea_2077_18224_1.pdf

Håll Sverige Rent (2016). *Guide till Grön Flagg – förskola*. http://www.hsr.se/sites/default/files/content_media/guide_gf_forskola_med_bilagor_0.pdf#page=4

Johansson, B. & Svedner, P. (2006). *Examensarbetet i lärarutbildningen, undersökningsmetoder och språklig utformning*. Kunskapsförlaget: Uppsala.

Johansson, E. (2003). *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Stockholm: Skolverket.

Kommittén för utbildning för hållbar utveckling (2004). *Att lära för hållbar utveckling*. [Elektronisk] Stockholm 2004. Tillgänglig <http://www.regeringen.se/contentassets/09ac8f7b0f9d402395ff95af1f6eb7cf/att-lara-for-hallar-utveckling-sou-2004104>

Kvale, S. & Brinkman, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kylén, J. (2004). *Att få svar- intervju, enkät, observation*. Stockholm: Bonnier utbildning AB.

Lakén, M. (2009). *Förskolan för en hållbar utveckling, handledning*. Tillgänglig: <http://www.wwf.se/source.php/1603564/Frskolan%20fr%20en%20hllbar%20utevckling.pdf>

Larsen, A. (2009). *Metod helt enkel- en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Gleeru

Pramling Samuelsson, I. & Sheridan S. (1999). *Lärandets grogrund*. Studentlitteratur: Lund.

Pramling Samuelsson, I. & Lindahl, M. (1999). *Att förstå det lilla barnets värld-med videons hjälp* (1. uppl.) Stockholm: Liber.

Pramling Samuelsson, I. & Kaga, Y. (2008). *The contribution of early childhood education to a sustainable society*. UNESCO: France.
Tillgängling: <http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001593/159355E.pdf>

Pilar Martínez Agult, M. Angeles Ull, M. & Pilar Anznar Minguet (2014). Educational for sustainable development in early childhood education in Spain. Evolution, trends and proposals. *Early Childhood Education Research Journal*, 22 (2), 213-228. Hämtad från: <http://dx.doi.org/10.1080/1350293X.2013.783299>

Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet*. Stockholm: Liber.

Repstad, P. (1999). *Närhet och distans, kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. Studentlitteratur: Lund.

Sandell, K. Öhman, J. & Östman, L. (2003). *Miljödidaktik-Naturen, skolan och demokratin*. Studentlitteratur: Lund.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Studentlitteratur: Lund.

Skolverket (2011). *Läroplan för förskolan 1998,2010*. Hämtad från: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Studentlitteratur: Lund.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer- inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 160414 från: http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf

Wibeck, V. (2010). *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Studentlitteratur: Lund.

Ärleman-Hagsér, E. (2013). *Engagerade i världens bästa? Lärande för hållbarhet i förskolan* (Doktorsavhandling, Gothenburg studies in educational sciences 335). Göteborg: Acta Universitatis. Tillgänglig: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/32675/1/gupea_2077_32675_1.pdf

Ärleman-Hagsér, E. (2012). *Lärande för hållbar utveckling i förskolan, kunskaps innehåll, delaktighet och aktörskap kommunicerat i text*. [Elektronisk]. Tillgänglig: <https://journals.hioa.no/index.php/nbf/article/view/417>

Bilaga 1

Missivbrev:

Hej

Vi är två studenter från Högskolan Väst som ska skriva vårt examensarbete, vårt ämne vänder sig mot Grön Flagg förskola som arbetar med hållbar utveckling. För att vi ska kunna genomföra vår studie och få kunskap om hur ni arbetar runt hållbar utveckling behöver vi som studenter intervjua någon/några förskollärare/ barnskötare på er förskola. Vi anser att ditt arbete som pedagog i en förskola kan bidra med många goda idéer och tankar om just er förskolas arbete med hållbar utveckling. Vi kommer att använda oss av en kvalitativ observation och intervju så vi är inte ute efter "de rätta" svaren, utan i stället få ta del av dina tankar kring ämnet.

Intervjun vi tänker genomföra består av några enkla frågor som vi vill spela in med ljudupptagning med din tillåtelse, allt för att underlätta bearbetning och analys till vår studie. Informationen som vi samlar in är konfidentiellt och dina intervjusvar kommer enbart att behandlas av oss. När vi sedan presenterar resultatet av vår studie kommer ditt namn och förskola vara kodifierat. Studien följer Vetenskapsrådets "God forskningssed" inga personliga uppgifter kommer att ingå i studien. Ditt deltagande är frivilligt och din medverkan kan avbrytas när som helst utan särskild förklaring.

Vi skulle bli väldigt glada om du vill delta i studien.

Vi ser gärna att ni kontaktar oss via mejl

Camilla.karlsson.12@student.hv.se

Kristin.karlsson.2@student.hv.se

Vänlig hälsning Camilla och Kristin

Bilaga 2

Intervjufrågor

1. Hur skulle du förklara begreppet hållbar utveckling?
2. Vad har du för erfarenhet med att arbeta för hållbar utveckling i förskolan?
3. Hur arbetar ni med den sociala dimensionen (demokrati, genus), ekonomiska dimensionen (besparing, återanvändning) och ekologiska dimensionen (källsortering, natursyn) i arbetet för hållbar utveckling?
4. Hur märker du att barnen förstått arbetet med hållbar utveckling?
5. Hur pratar ni med barnen om begreppet hållbar utveckling?
 - Pratar de om begreppet?
6. Hur arbetar ni med hållbar utveckling för att uppnå de mål som står beskrivna i förskolans läroplan?
 - På vilka sätt, hur då?